Höyük, Kasım/November 2026, Sayı/Issue: 18; 153-174

TÜRK TARİH KURUMU
HÖYÜK

DOI: 10.37879/hoyuk.2026.2.153
https://hoyuk.gov.tr
https://dergipark.org.tr/tr/pub/hoyuk

Başvuru tarihi/Submitted: 21.08.2023
Kabul tarihi/Accepted: 09.02.2024

Araştırma Makalesi/Research Article

Kale-i Tavas (Tabae Antik Kenti) Ören Yeri Köprüsü'nün Restorasyonunda Ortaya Çıkarılan Mezar Taşları

Mustafa Beyazıt* - Başaran Doğu Göktürk** - Meryem Canseven***
Yusuf Baştürk**** - Emrah Maden*****

Özet

Kale-i Tavas (Tabae Antik Kenti) Ören Yeri, birçok eski kültüre ev sahipliği yapmış, konumu sebebiyle de önemli bir garnizon kenti olmuştur. Tavas Ovası'na açılan ve kenti ovaya bağlayan tek köprü olmasıyla belirleyici bir konuma sahip olan yapı hakkında, tescil edildiği günden itibaren onarım gerektiğine dair yazışmalar mevcuttur. 2022 kazı sezonu içerisinde gerekli onarım ve koruma uygulamaları tamamlanan Tabae köprüsünün belirttiğimiz çalışmaları sırasında köprünün tabliye kısmı ve duvarlarında inşa malzemesi biçiminde kullanılan mezar taşlarıyla karşılaşılmıştır. Taşların duvar örgüsünde kullanılabilmek için yüzeylerinin tıraşlandığı veya başlık/gövde kısımlarının kırılarak duvar sırasına uydurulduğu tespit edilmiştir. Gerekli envanter işlemlerinin ardından şahideler, Kale-i Tavas Ören Yeri içerisinde bulunan Cevher Paşa Camisinin kuzey doğusuna yakın bir konumda koruma altına alınmıştır. İrdelediğimiz mezar taşları, benzer özelliklerine göre kitabeli, Orta Asya geleneğini devam ettiren ve son olarak yüzeyinde herhangi bir bezeme veya kitabe barındırmayan örnekler olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır. Şahideler, başlık kısımları, gövde yatay kesitleri, kitabeliklerindeki ifadeler, kitabe şekilleri, kitabeliklerdeki yazı tipleri, yapıldıkları malzeme ve yüzeylerinde barındırdıkları bezemelere göre ayrıca değerlendirmeye tabi tutulmuşlardır. Şahideler üzerinde yapılan bu değerlendirmeler sonucunda, özellikle mezar taşlarına düşülen tarihler ve köprü inşasında kullanılan taşçı işaretli devşirme taş, inşa tarihi tam olarak bilinmeyen Tabae köprüsünün hangi dönemde inşa edilmiş olabileceği ve ne zaman onarım geçirdiğine yönelik yeni veriler çalışmamız içerisinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Denizli, Kale ilçesi, Tabae, Köprü, Mezar taşları.

* Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Denizli/TÜRKİYE, https://ror.org/01etz1309 mbeyazit@pau.edu.tr https://orcid.org/0000-0003-0684-2383

** Dr., Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Şanlıurfa/TÜRKİYE https://ror.org/057qfs197 bdgokturk@harran.edu.tr https://orcid.org/0000-0002-5069-1220

*** Dr. Sanat Tarihi, Bağımsız Araştırmacı, Denizli/TÜRKİYE, meryemcanseven@gmail.com https://orcid.org/0000-0001-8865-3310

**** Doktora Öğrencisi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Türk-İslam Arkeolojisi Bölümü, İzmir/TÜRKİYE, https://ror.org/024nx4843 pauysfbasturk@gmail.com https://orcid.org/0000-0001-9098-7061

*****Uzman Arkeolog, Aydın/TÜRKİYE, emrah.maden@hotmail.com.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Atıf/Citation: Beyazıt, Mustafa – Göktürk, Başaran Doğu – Canseven, Meryem – Baştürk, Yusuf – Maden, Emrah, "Kale-i Tavas (Tabae Antik Kenti) Ören Yeri Köprüsü'nün Restorasyonunda Ortaya Çıkarılan Mezar Taşları", *Höyük* 18, 2026, 153-174.

Tombstones Unearthed During the Restoration of the Bridge at the Ancient City of Tabae (Kale-i Tavas)

Abstract

Kale-i Tavas (Tabae Ancient City) Ruins hosted many ancient cultures and became an important garrison center due to its location. Due to its decisive position, it is the only bridge that opens to the Tavas lowland and connects the city to the plain. During the mentioned works of the Tabae Bridge, the necessary repair and protection applications were completed within the 2022 excavation season. The tombstones used as construction materials were encountered on the roadway and walls of the bridge. It was determined that the surfaces of the stones were flattened to be used in the masonry or that the head/body parts were broken and adapted for the masonry row. The tombstones that we have examined are grouped under three topics. The first group consists of tombstones with inscriptions; the second group continues the balbal tradition; and the final group includes examples without any decorations or inscriptions. The tombstones were evaluated separately according to their head parts, body cross-sections, expressions on inscriptions, inscription shapes and decorations on their surfaces. As a result of these evaluations made on the tombstones, new data on the dates written on the tombstones and the spolia with stone masons used in the construction of the bridge, the period when the Tabae Bridge, whose construction date is not known exactly, and when it was repaired, were evaluated in our study.

Keywords: Denizli, Kale district, Tabae, Bridge, Tombstones.

Giriş

Denizli ili, Kale ilçesi, Kale-i Tavas (Tabae Antik Kenti) Ören Yeri ve Kavaklıpınar mevkii Kale-i Tavas Mezarlığı'nda 2014 yılından bu yana sürdürdüğümüz kazı, restorasyon ve çevre düzenleme çalışmaları kapsamında, 2022 yılında Kale-i Tavas Köprüsü'nün restorasyon projesi tamamlanmıştır. Denizli ili, Kale ilçesi, Cevher (Gevher) Paşa Mahallesi'nde bulunan ve tapunun 319 ada, 1 parsel numarasında kayıtlı taşınmazın üzerinde yer alan köprünün mülkiyeti Karayolları Genel Müdürlüğüne aittir. Köprü aynı zamanda Aydın Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 06.08.2010 tarihli ve 3085 sayılı kararı ile Tabae Antik Kenti III. Derece Arkeolojik Sit sınırları dahilindedir. Yine Aydın Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 15.05.2009 tarihli ve 2124 sayılı kararı ile I. Grup Yapı olarak tescillenen Tabae Köprüsü'nün, kurulun 28.10.2016 tarihli ve 5635 sayılı kararı ile uygun bulunan restorasyon projesi kapsamında restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Projeye bağlı olarak köprü ayaklarının temel seviyesinin ortaya çıkarılması, hasar ve bozulma tespitlerinin yapılması amacıyla civarda yürütülmesi uygun görülen kazı çalışmaları, Denizli Müze Müdürlüğü ve Kale-i Tavas (Tabae Antik Kenti) Ören Yeri ve Kavaklıpınar Mevkii Kale-i Tavas Mezarlığı Kazıları Başkanlığı denetiminde neticelendirilmiştir. Bununla birlikte köprü restorasyonunda karşılaşılan; köprü duvarlarında ve tabliye kısmında inşa malzemesi olarak kullanıldığı saptanan mezar taşları, bu incelemenin ana konusunu oluşturmaktadır. İncelememiz kapsamında köprünün tarihi, mimari özellikleri ve restorasyonuyla ilgili özet bilgilere de yer verilecektir.

1. Köprünün Tarihi ve Onarımı

Yapı, Tavas Ovası ile antik kent arasındaki ulaşımı sağlayan tek köprüdür (Fig. 1, 2). Kuzeydoğu-güneybatı ekseninde uzanan tek gözlü köprünün cephelerinde ve üst kısmında inşa malzemesi olarak moloz ve kesme taş karışık biçimde kullanılmıştır. Köprü uzunluğu yaklaşık 35 m, tabliye kısmının genişliği ise 3,60 m kadardır. Köprü kemeri kesme taşlardan müteşekkildir. Kemerin

kilit taşının yerden yüksekliği 4,10 m, korkuluklara kadar olan yüksekliği ise 6,30 m'dir. Köprü kemerinin ayaktan ayağa uzunluğu 7 m olarak ölçülmüştür. Köprünün inşa tarihinin Roma Dönemi'ne kadar uzandığı belirtilse de buna ilişkin elimizde somut veriler bulunmamaktadır. Mimarisindeki teknik özelliklerden, yapımında kullanılan ve muhtemelen devşirme olduğu anlaşılan mermer blok üzerindeki Grek alfabesine ait "Kappa (K)" harfinden veya taşçı işaretinden[1] hareketle, köprünün inşa edildiği ya da onarım gördüğü dönemler hakkında kısıtlı da olsa bilgi sahibi olunmaktadır (Fig. 3b, 3d).

Roma Dönemi'nde inşa edildiği düşünülen, III. Derece Arkeolojik Sit sınırları içerisinde kalan ve Tabae Antik Kenti ile bağlantıyı sağlayan köprünün onaylı restorasyon projesi kapsamında, ilk olarak köprü ayaklarının temel seviyesi ortaya çıkarılmıştır (Fig. 4). Söz konusu yapının kemer iç seviyesinde temele doğru 3 m derinliğinde inilerek ayak seviyelerindeki toprak atımı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca köprünün ayakları üzerinde yükselen duvarlarının doğu ile batı cephelerinde de köprünün duvar sınırlarını belirlemek ve duvarlarda sağlamlaştırmalar gerçekleştirmek için kazı çalışmaları yapılmıştır. Yapılan kazı çalışmalarında herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır. Bunun yanı sıra, mevsim geçişlerinde yağışlar sonucu oluşabilecek muhtemel taşkınların köprüye zarar vermesini önlemek amacıyla köprünün menba ve mansap tarafındaki dere yatağında ıslah çalışması yapılmıştır. Köprünün tabliye kısmı ile cephe duvarlarında yabani ot ve toprak temizliği yapılmış, özgün olmayan kısımlar sökülerek derz araları basınçlı suyla temizlenmiştir (Fig. 4). Tabliye kısmının özgün dokusunun günümüz yüzeyinden yaklaşık 0,50 m aşağıda yer aldığı ve yüzeyleri aşınmış çeşitli ebatlarda taşların bu bölümde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Söz konusu yapının onarıma ihtiyaç duyan cephe duvarları ve iç dolgusunun sökülmesi esnasında Osmanlı Dönemi'ne ait 83 mezar taşı ortaya çıkarılmıştır (Fig. 5, 6). Bu taşların, köprünün hangi yılda gerçekleşen onarımında kullanıldığı tam olarak bilinmemekle birlikte, kitabeli olan mezar taşlarından anlaşılacağı üzere 20. yüzyıl içindeki bir restorasyon evresinde duvar örgüsünde ve dolguda kullanıldıkları saptanmıştır. Kırık veya sağlam halde ele geçen mezar taşlarına 1 ile 83 arasında katalog numarası verilerek envanter kayıtları oluşturulmuştur. Köprünün kuzeydoğu ayağının batı duvarında varlığı tespit edilen bir grup mezar taşının ise antik yapıya zarar verebileceği düşünülerek söküm işlemi gerçekleştirilmemiştir. Bahsi geçen duvar bölümüne sadece derz ve dolgu uygulaması yapılmıştır. Köprüde yürütülen kazı, derz sökümü ve tabliye temizliği faaliyetlerinin ardından onarım aşamasına geçilerek yapıda kullanılan kesme ve moloz taşlara uygun nitelikte taşlar yerleştirilmiş, taş araları sağlamlaştırıcı derzle doldurularak yapının mukavemeti artırılmıştır. Köprünün tabliye kısmında ise özgün durumuna uygun biçimde yüzeyi düzeltilmiş yatay taşlarla kaplanarak yine taş aralarına derz ve dolgu işlemleri uygulanmıştır. Son olarak köprünün tabliye kısmının iki yanına sıra halinde korkuluk yapılmıştır (Fig. 6c, 6d).

2. Restorasyon Sırasında Karşılaşılan Mezar Taşları

Köprünün tabliye kısmında tespiti yapılan şahidelerin tamamına yakını, köprünün güneybatı ayağının doğu duvar cephesinden çıkarılmıştır. Üç mezar taşı ise köprünün kuzeydoğu ayağının batı duvarının üst kısmından, iki mezar taşı da köprü iç dolgusundan ele geçmiştir. Mezar taşlarına bulundukları konumlarında envanter numarası verilerek gerekli kayıt işlemleri tamamlanmıştır. Daha sonra bu taşlar Kale-i Tavas Ören Yeri Cevher Paşa Camii haziresinin

1 Benzer taşçı işaretleri için bk. Paribeni 2004, 651-695; Karagiorgou 2015, 177-199.

doğu bölümüne yakın bir konuma taşınmıştır. Envanter işlemlerimize göre toplam 83 taş tespit edilmiş, bu taşlardan 51'inin baş veya gövde gibi noktalarından kırık olduğu ve bu kırık bölümlerin eksik olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca 16 şahide gövde bütünlüğü korunmuş halde bulunurken, sadece başlık kısmı ele geçen 16 mezar taşı tespit edilmiştir. Şahideler, yüzeylerinde görülen kitabe ve bezemelere göre üç başlık altında ayrıca değerlendirilmiştir.

2.1. Kitabeli Mezar Taşı Örnekleri

Tespit edilen mezar taşlarından altısı, gövdelerine kartuşlar içerisine yerleştirilmiş Osmanlıca metinler barındırmaktadır (Fig. 7, 8). Ancak taşlardan sadece biri gövde bütünlüğü bozulmadan günümüze ulaşabilmiştir. Taşlar malzeme olarak mermerden müteşekkildir. Şahidelerin bütünlüklerine göre alınan gövde yatay kesitlerin ön ve arka yüzeyleri düşey dikdörtgen formlu, ön ve arka köşelikleri dik açılıdır[2].

Kitabe metinleri, şahidelerin yüzeylerine kartuşsuz[3] veya sağdan sola yükselen kartuşlar[4] içerisine yerleştirilerek tanzim edilmiştir. Arap alfabeli harfler, kartuşların oyulmasıyla meydana getirilen negatif-pozitif kabartma görünümlü olarak işlenmiştir. Taşların kitabelik kısımlarından anlaşıldığı kadarıyla 17 ve 19 numaralı taşların kadına, 51 numaralı şahidenin ise erkeğe ait olduğu saptanmıştır. Diğer şahidelerden, taşların hangi cinsiyete ait olduğuyla ilgili bir bilgi edinilememiştir. Şahidelerde bezeme unsuruna rastlanmazken, kitabeliklerdeki yazıların sülüs hatla oluşturulduğu dikkat çekmektedir. 19 numaralı şahidede taşın yüzeyine işlenen metinden hareketle kadın fes başlığı, 75 numaralı örnekte ise erkek fes başlığı tercih edildiği söylenebilir. Diğer örneklerde başlık kısımları tahrip olduğu için bilgi sahibi olunamamıştır.

2.2. Orta Asya Geleneğini Devam Ettiren Mezar Taşı Örnekleri

Köprü restorasyonunda karşılaştığımız bir diğer mezar taşı grubu, Kale-i Tavas Yukarı Mezarlık alanında da sıkça karşımıza çıkan, Orta Asya geleneğini devam ettiren, yüzeyinde geometrik şekiller ve kıyafet benzeri uygulamalar barındıran örneklerdir[5]. 13 farklı örneği bulunan taşlardan 11'i günümüze gövde bütünlüğünü koruyamadan ulaşmıştır. Mezar taşları malzeme olarak bölgede antik dönemden bu yana kullanıldığı bilinen kireç taşından üretilmiştir[6]. Taşlar arasından beşinin başlık kısmı sağlam haldedir. Şahidelerin gövde bütünlüklerine göre alınan gövde yatay kesitlerinin ön ve arka yüzeyleri düşey dikdörtgen formlu, ön ve arka köşelikleri dik açılıdır[7]. Bunun dışında kalan örneklerin gövde yatay kesitleri kare şeklindedir[8]. Mezar taşlarının bezemeleri ön yüzlere işlenmiş[9] iki örnekte taşın yan ve arka yüzlerine de kazıma

2 Ele geçirilen mezar taşlarının karışmasının önüne geçmek için her mezar taşına ayrı bir envanter numarası tanımlanmıştır. Envanter numaralarındaki "Kp." harfleri "Köprü", "Mt." harfleri "mezar taşı" ifadelerinin kısaltması olarak tercih edilmiştir. Bu gruba dâhil Kp.Mt.1, 17, 19, 51, 54, 75 numaralı mezar taşlarının gövde yatay kesitleri; J. L. Bacqué-Grammont, H. Laqueur, N. Vatin'in çalışmalarında C harfiyle, Halit ve Özlem A. Çal'ın birlikte yaptıkları çalışmada ise 2-a şeklinde gösterilmektedir.

3 Kp.Mt.1 numaralı mezar taşı.

4 Kp.Mt.17, 19, 51, 54, 75 numaralı mezar taşları.

5 Örnekler için bk. Beyazıt – Göktürk 2022, 829-871.

6 Beyazıt 2019, 85.

7 Kp.Mt. 2, 12, 16, 21, 25, 33, 40, 53, 58, 81, 82 numaralı taşlar.

8 Kp.Mt. 62, 83 numaralı taşlar.

9 Kp.Mt. 2, 21, 25, 33, 40, 53, 62, 81, 82, 83 numaralı örnekler.

şeklinde işaretler yapıldığı gözlenmiştir[10]. Bir örnekte ise başlık kısmına kazıma şeklinde "X" işareti hakkedildiği belirlenmiştir[11]. Bu grup içerisindeki mezar taşlarını yüzeyinde gördüğümüz kazıma şekillerden hareketle farklı gruplarda ele almamız mümkündür: Gövdesinde "V" işareti ve üçgen-dörtgen formlar barındıranlar[12] ve kıyafet şeklinde veya stilize edilmiş insan silüetinde düzenlemeye sahip örnekler[13].

2.2.1. Gövdesinde "V" İşareti ve Üçgen-Dörtgen Formlar Barındıran Örnekler

Kp.Mt.2, 21, 40, 62, 81 ve 83 numaralı mezar taşlarının boyun kısmına geçiş kenarında sivri ucu aşağıya dönük olacak biçimde yerleştirilmiş, içte ve dışta iki kazıma çizgiyle oluşturulmuş "V" harfini andıran motifler yer almaktadır (Fig. 9). Ancak 40 numaralı örnekteki bu yanışın (motif), ters "V" biçiminde üst üste konumlandırıldığı ve aralarından içi zikzak benzeri kazımalarla doldurulmuş bir bordürle ayrıldığı görülür. 21 numaralı örnekteyse basit biçimde tek çizgilerle ve alt kısmında sivri ucu aşağıya bakacak şekilde yerleştirilmiş bir üçgen formu bulunur. 25 numaralı örnekteyse çizgilerin özensiz biçimde oluşturulduğu ve dörtgene benzer formların yüzeye rastgele yerleştirildiği anlaşılmaktadır. 58 numaralı mezar taşında şekiller taşın başlık kısmına işlenmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. 53 numaralı örnekte üçgenler bir şerit içerisine yerleştirilerek taşın kenar bordürüne konumlandırılmış ve zikzak görünümü elde edilmiştir. 82 numaralı örnekte ise üçgenler taşın gövdesine simetrik bakacak şekilde yerleştirilmiştir (Fig. 9-10).

2.2.2. Kıyafet Şeklinde veya Stilize Edilmiş İnsan Silüetinde Düzenlemeye Sahip Örnekler

Kale-i Tavas Yukarı mezarlıkta I. pafta 93 numaralı örneğe (Fig. 11 c) oldukça benzeyen 33 numaralı mezar taşının gövde yüzeyine, birbirine dış bükey olarak yerleştirilmiş iki yay şekliyle yeleğe benzer kıyafet ve bu yayların alt kısmında bulunan yatay eksenli bordürle de bele sarılan kuşağı andıran bir betim yer almaktadır (Fig. 11 a-b). 12 ve 16 numaralı taşlarda kıyafetle birlikte taşın genel görünümü stilize edilmiş insan figürünü çağrıştırmaktadır. 16 numaralı taşın ön yüzünde, soldan sağa doğru kapanan kaftan veya ceket benzeri uygulama söz konusudur (Fig. 12-13). Bu kıyafet taşın yukarı kısmında "V" şeklinde yaka kısmını belirterek sonlanır. Taşın aynı bölümünde bulunan tahribat nedeniyle buradaki yüz veya göz olduğunu düşündüğümüz bir betimin tam olarak nasıl başlayıp bittiğini tespit edememekteyiz. Bu alanın hemen yukarısında, taşın kenar kısmında, yine bir bordür içerisine sıralanmış zikzakların taç biçiminde yerleştirildiği görülmektedir. 12 numaralı örnekte de benzer bir düzenleme söz konusudur (Fig. 14-15). Ancak 12 numaralı örnekteki figürün kollarının da yüzeye işlendiği ve elinde bir nesne tuttuğu görülmektedir. Şahideyi baş kısmıyla birlikte düşündüğümüzde arka yüzünde üçgenin kenarlarının uzatılmasıyla oluşturulmuş saç bağı veya baş örtüsü olarak yorumlayabileceğimiz çok stilize bir betim vardır.

10 Kp.Mt. 12, 16 numaralı örnekler.

11 Kp.Mt. 58 numaralı örnek.

12 Kp.Mt. 2, 21, 25, 40, 53, 58, 62, 81, 82, 83.

13 Kp.Mt. 12, 16, 33.

2.3. Kitabesiz, Gövdesi Olmayan ve Yüzeyinde Bezeme Bulunmayan Örnekler

Köprü restorasyonu sırasında ortaya çıkartılan mezar taşlarının içerisindeki en kalabalık grubu oluşturan bu örneklerin tamamının resim ve çizimlerine makale kapsamında yer verilmeyecek, birkaç örnekle bezemesiz grubun özelliklerine değinilecektir. 64 mezar taşı bu grup içerisinde bulunmaktadır (Fig. 16). Bu gruptaki şahidelerin bir kısmının sadece başlığı ele geçmiş ve gövde kısmı tespit edilememiştir[14]. Bunun yanında gövde kısmında kırıklar olsa da kısmen günümüze sağlam ulaşan başlıklı mezar taşları da bu gruba dahildir[15]. Ayrıca şahideler içerisinde başlık kısmı kopmuş ve başlığa bağlanan boyun kısmından mezar taşı olduğunu değerlendirdiğimiz örnekler de vardır[16]. Bununla birlikte ayaktaşı olması muhtemel, yüzeyinde bezeme barındırmayan mezar taşları da görülmektedir[17].

Şahidelerin başlık tiplerine baktığımızda 12'sinin sarıklı[18], 13'ünün fesli[19], dört örneğin ise sarıklı fes başlığa sahip olduğu anlaşılmaktadır[20]. Fesli örneklerden bir tanesinde, başlığın aşağıya doğru genişlediği dikkat çeker[21]. Bu tip başlıklara Osmanlı Sultanı Abdülaziz'e atfen Azizi fes kalıplı başlık ismi verildiği belirtilmektedir[22]. Rastladığımız örnek bu kapsamda değerlendirilebilir. Gövde yatay kesitlerine göre ön ve arka yüzeyleri düşey dikdörtgen formlu, ön ve arka köşelikleri dik açılı olanlar[23] ve kare kesitli olanlar şeklinde iki ayrı tiple karşılaşılmıştır[24]. Mezar taşlarında malzeme olarak genellikle kireç taşı kullanılmış, sadece altı örnekte mermer kullanıldığı görülmüştür[25]. Mermer malzemelilerin içerisinden iki örnekteyse devşirme malzeme kullanımı vardır[26].

3. Karşılaştırma ve Değerlendirme

Tescil edildiği günden bu yana restorasyonunun yapılması istenen Kale-i Tavas Köprüsü, 2022 yılı kazı sezonu içerisinde koruma-onarım çalışmaları yapılarak köprünün özgün durumuna en uygun biçimde tamamlanmıştır. Köprünün duvar ve tabliye kısmının içerisinden çıkarılan mezar taşları, genel itibariyle Kavaklıpınar mevkii Kale-i Tavas Mezarlığı'nda görülen Osmanlı Dönemi'ne ait mezar taşlarıyla ve Denizli bölgesinde görülen Osmanlı Devri mezar taşlarıyla[27]

14 Kp.Mt. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 32, 41, 63, 69, 70, 71, 74 numaralı örnekler.

15 Kp.Mt. 3, 13, 31, 36, 38, 43, 60, 68, 72, 73, 76, 79, 80 numaralı örnekler.

16 Kp.Mt. 20, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 34, 35, 37, 39, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 56, 57, 64, 65, 67, 77 numaralı örnekler.

17 14, 18, 23, 24, 50, 52, 55, 59, 61, 66, 78 numaralı örnekler.

18 Kp.Mt. 3, 4, 5, 6, 7, 11, 32, 63, 69, 70, 73, 79 numaralı örnekler.

19 Kp.Mt. 8, 9, 10, 13, 15, 36, 38, 60, 68, 71, 72, 74, 80 numaralı örnekler.

20 Kp.Mt. 31, 41, 43, 76 numaralı örnekler.

21 Kp. Mt. 10 numaralı örnek.

22 Çal – Çal 2008, 22.

23 Kp.Mt. 13, 14, 18, 20, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 30, 31, 34, 35, 37, 38, 39, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 64, 65, 66, 67, 68, 72, 73, 76, 77, 78, 79, 80 numaralı örnekler.

24 Kp.Mt. 3, 29, 36 numaralı örnekler.

25 Kp.Mt. 18, 30, 52, 59, 67, 80 numaralı örnekler.

26 Kp.Mt. 30, 52 numaralı örnekler.

27 Beyazıt vd. 2023, 25-38.

aynı özelliklere sahiptir. Bunlar içerisinde mezar taşlarında görülen gövde yatay kesitleri[28], başlık tipleri[29], kitabelik tipleri, kitabeliklerde görülen yazı biçimleri şekil açısından sayılabilecek özelliklerden bazılarıdır. Mezar taşlarında karşılaştığımız Arap alfabeli Osmanlı Türkçesi yazıtlara baktığımızda, başlangıç ve bitiş ifadeleri, lakaplar ve unvanlar bakımından da aynılığın devam ettiği görülür[30]. Özellikle 51 numaralı mezar taşında geçen "Ocak oğlu" ifadesi, bugün hâlâ Kale ilçe merkezinde yaşamaya devam eden sülale isimlerinden sadece birisidir[31]. Yine 1 numaralı taşta görülen "Molla", 17 ve 54 numaralı taşlarda "Hafız", "Hacı Hafız" gibi ifadeler, Yukarı Mezarlık'ta sıkça rastladığımız unvanlardır[32]. 54 ve 75 numaralı şahidelerdeki başlangıç ifadelerinden "Hüve'l-hallâku'l bâkī, El-merhum ve'l-mağfur", "Âh mine'l-mevt" kalıpları hem mezarlıkta hem de bölgede karşılaşılan başlangıç ifadelerindendir[33].

İncelediğimiz eserler içerisinden bir diğer grup olan Orta Asya geleneğiyle bağlantılı mezar taşları da aynı şekilde Yukarı Mezarlık alanında tespit ettiğimiz şahidelerle aynı form ve bezemelere sahiptir. Başlık tipleri, gövde yatay kesitlerinin yanı sıra, taşların biçimleri ve yüzeylerinde barındırdığı süslemeler de aynıdır[34]. Gövdesinde "V" işareti ve üçgen-dörtgen formlar barındıran örneklerin benzerleri Yukarı Mezarlık alanında sıklıkla görülmektedir[35]. Form olarak kıyafeti andıran 33 numaralı örneğin biçim olarak aynısı Yukarı Mezarlık I. pafta 94 numaralı örnekte bulunur[36]. Gördüğümüz bu şekillerin, İslamiyet öncesi Türk sanatı içerisinde heykel, taş baba ve balballarda görülen kıyafet özelliklerinin stilize edilmiş formları olduğu düşünülmektedir. Benzer örnekler hem Anadolu hem de Türklerin yayılım gösterdiği coğrafyalarda tespit edilebilmektedir[37].

Aynı grup içerisinde stilize edilmiş insan şeklini andıran 12 ve 16 numaralı şahidelerin, Yukarı Mezarlık alanında bulunan 5, 211, 231, 401 numaralı taşlarla yüksek oranda benzerliği bulunmaktadır. Köprüde inşa malzemesi olarak kullanılan 12 numaralı taşın arka yüzünde çok stilize şekilde saç örgüsü veya yaşmak şeklindeki betimlemeyle birlikte, 16 numarada görülen taç biçimi ve yan yüzlerdeki kolları andıran çizgiler taşların kadınlara ait olabileceğini akla getirmektedir. Taşların ön yüzlerinde bulunan kaftan şeklindeki düzenlemelerde kıyafetin soldan sağa doğru kapatıldığı da dikkat çekmektedir. Başında taçla birlikte çizilen balbal/heykellerle Türkistan coğrafyasında karşılaşılmaktadır[38]. Kadın biçimli heykellerin Kimek-Kıpçak ve Ku-

28 Beyazıt – Göktürk 2022, 869; Beyazıt vd. 2021, 722.

29 Beyazıt vd. 2018, 345; Beyazıt 2019, 87, Beyazıt vd. 2019, 84.

30 Beyazıt vd. 2021, 812.

31 Beyazıt vd. 2018, 346, Grafik 1; Beyazıt vd. 2021, 815.

32 Beyazıt vd. 2021, 814.

33 Günümüzde mezar taşı çalışmalarının sayısının artmasıyla yeni bilimsel yayınların da niceliğinin arttığı görülmektedir. Bu çalışmalarda bölgesel farklılıklar olmakla birlikte genel anlamda Osmanlı mezar taşı kalıbı oluştuğu söylenebilir. Bu nedenle burada kitabeli mezar taşlarının tek tek örnekleri verilmemiş, Denizli özelinde yapılan çalışmalardan benzerleri sıralanmıştır. Bk. Beyazıt – Beyazıt 2014, 176, 178,182, 186, 188, 190, 192, 196, 200, 202, 206; Beyazıt – Beyazıt 2016, 113; Beyazıt vd. 2021, 808.

34 Beyazıt – Göktürk 2022, 869.

35 Beyazıt – Göktürk 2022, 859, Tablo 3.

36 Beyazıt – Göktürk 2022, 863, Tablo 8a.

37 Konuyla ilgili geniş örnekler için bk. Beyazıt – Göktürk 2022, 869; Beyazıt vd. 2023c, 197-214.

38 Çoruhlu 2001, 123, 129, 130.

manlara ait emsalleri bulunmaktadır[39]. Ayrıca benzerlerine Kazakistan ve Kırgızistan[40] sınırlarında rastlanmaktadır. Emsallerini verdiğimiz bu örneklerde de benzer şekilde kaftan türünden kıyafetler bulunmakta ve bu kıyafetlerin yine soldan sağa doğru kapandığı anlaşılmaktadır. 12 numaralı örnekteki stilize saç örgüsünün benzer örneklerine günümüzde ülkemiz sınırları içerisindeki Antalya Güzeloba[41]; Beşkaza yöresi Karaçulha, Çaltılar, Ören, İnlice, Atlıdere Köyleri[42]; Denizli Acıpayam Darıverenli[43],Çameli[44]; Elazığ Baskil[45]; Konya Hadim[46], Taşkent[47] gibi merkezlerde rastlanmaktadır. Daha önce yaptığımız çalışmalarda ve benzer yayınlarda belirtildiği gibi heykel, balbal ve mezar taşlarında görülen bu kadın betimlemelerinin İslamiyet inancına geçmeden önceki Şamanizm ve Gök Tanrı inancı çerçevesinde Umay Ana tasvirlerine gönderme yapılmak istendiğini düşünebiliriz[48].

İncelediğimiz son grup ise yüzeyinde herhangi bir bezeme bulundurmayan mezar taşlarıdır. Çoğunluğunun başının kırık olarak bulunması, işlevleri dışında kullanımı için şekillendirildiklerini bize göstermektedir. Özellikle köprü duvar örgüsündeki sırayı bozmaması için daire kesitli kısımlarının darbelerle düzleştirildiğine, tıraşlandığına yönelik izler de tespit edilmiştir (Fig. 5). Bunun yanında çok sayıda ayaktaşı da aynı grup içerisinde değerlendirilerek, köprünün duvarlarında ve tabliye kısmında kullanılmıştır. Ekonomik durumu bezemeli taşları yaptırmaya uygun olmayan aile bireylerinin bu biçimde sadece başlık ve gövdeden oluşan taşları yaptırtmış olabileceği düşünülebilir.

4. Köprünün ve Mezar Taşlarının Tarihlendirilmesi Üzerine

Kale-i Tavas (Tabae Antik Kenti) Ören Yeri Köprüsü'nün tam olarak ne zaman yapıldığıyla ilgili elimizde somut veriler şu an için bulunmamaktadır. Yapılan restorasyon ve kazı çalışmalarında köprüye ait herhangi bir kitabeye rastlanmamıştır. Bölgeden geçen seyyahların kaleme aldığı kroniklerden de köprüyle ilgili bir bilgi elde edilememektedir. Tabae Antik Kenti hakkında Strabon, İbn Batuta, Kâtip Çelebi ve Evliya Çelebi gibi yazarların eserlerinde bilgiler bulunmaktadır. Ancak bu bilgiler içerisinde köprüyle ilgili herhangi bir ayrıntıya rastlanmaz. Köprünün tek gözlü ve yuvarlak kemerli oluşu, kemerlerin oturduğu ayaklarda kullanılan taşların boyutlarının büyüklüğü esasında bir Roma Dönemi köprüsü özelliği göstermektedir[49]. Ancak bu özellikler kesin olarak köprünün tarihiyle ilgili bize bilgi sunmaz. Özellikle kemer karnında yer alan üzerinde taşçı işareti bulunan taşın Bizans Dönemi'nde eklenmiş olabileceği düşünüldüğünde, köprünün özgün halinin nasıl olduğuyla ilgili tam bir fikir birliği sağlana-

39 Kubarev 2017, 97; Çoruhlu 2016, 572, 573.

40 Çerezci 2022, 185, 186, 187.

41 Çoruhlu 2018, 15.

42 Eroğlu 2017, 263, 264.

43 Beyazıt – Canseven 2023, 179.

44 Beyazıt – Canseven 2023, 178.

45 Karamağaralı 1992, res. 106.

46 Bülbül 2020, 20, 24, 31 vd.

47 Çetinaslan – Bülbül 2022, 47.

48 Çoruhlu 2007, 180, 186, 195, çiz. 54, 201 çiz. 48, 59; Alyılmaz – Alyılmaz, 2014, 7, 8, 12-17; Kubarev 2017, 95, 98; Çoruhlu 2018, 19.

49 Örnekler için bk. Çulpan 2002, Res 4/1; Karaca 2020, Resim 1, 2; Derinoğullu 2021, 7.

mayacağı da düşünülmektedir. Mezar taşları arasında kitabeli olarak ele geçen altı örnekten sadece ikisinde tarih düşülen kısım sağlam olarak günümüze ulaşmıştır. 19 numaralı örnekte Hicri 1334 (M. 1915/1916), 75 numaralı örnekteyse Hicri 1296 (M. 1878/1879) tarihleri okunmuştur.

Mezar taşları arasında yer alan diğer örneklerde herhangi bir tarih belirten ifade bulunmamaktadır. Ancak yüzeyinde geometrik şekil barındıran ve Türkistan bağlantılı heykel, taş baba ve balbal geleneğinin temsilcisi saydığımız örneklerin bulunması, bu taşların daha erken tarihlerde üretilmiş olabilecekleri yorumunu yapmamıza imkân vermektedir[50].

Sonuç

Kale-i Tavas Köprüsü'nün tam olarak ne zaman ve kimler tarafından inşa edildiği hakkında kesin bir kanaate varılamasa da köprünün 1930 ile 1960 yılları arasında esaslı bir onarım geçirdiğini söyleyebiliriz. Karşılaştığımız mezar taşları, bahsedilen onarımda ikinci kullanım olarak kullanılmıştır. Gösterdikleri benzerlikler ve farklılıklar sebebiyle ayrı başlıklar altında incelediğimiz bu örnekler, Kale ve çevresi olmak üzere bölge genelinde tespit edilen kitabeli ve kitabesiz mezar taşlarıyla, başlık tipleri, gövde yatay kesitleri, malzeme, kitabelik şekli, yazıtlar, yazı şekilleri, bezemeler gibi özellikleriyle benzerlik göstermektedir. Buradan hareketle yerel halkın ortak bir mezar taşı oluşturma kültürüne sahip olduğunu söylemek yanlış olmaz. Şahidelerde kullanılan bezemelerin özellikle İslamiyet öncesinde kullanılan heykel ve balbal meydana getirme geleneğiyle olan bağları da bu kültürün devamlılığının somut kanıtıdır. İncelenen mezar taşlarının, köprünün hemen kuzeyinde doğu-batı yönlerinde iki parça halinde konumlanan Yukarı ve Aşağı mezarlıkların inşaat sahasına yakınlığı sebebiyle buralardan alınarak köprüde kullanıldığı açıktır. Devşirme malzeme kullanımı, Anadolu coğrafyasındaki uygarlıklar tarafından malzemeye kolay erişim, işçilik tasarrufu ve maliyet gibi nedenlerle öteden beri tercih edilen bir yöntem olmuştur. Ancak mezar taşlarının devşirme malzeme olarak bu denli fazla biçimde kullanılması oldukça şaşırtıcıdır.

Mezar taşları, fiziki koşullara ve insan müdahalesine açık yapıları nedeniyle en kolay tahribata uğrayan kültür varlıklarımız arasındadır. Kale-i Tavas Köprüsü'nün önceki onarımlarında da karşılaştığımız bu durum, esasen yalnızca bu köprüye özgü bir uygulama olmayıp Anadolu'nun pek çok bölgesinde karşılığı bulunan genel bir soruna işaret etmektedir. Nitekim hazır ve işlenmiş malzeme olarak görülen şahidelerin cami, türbe, okul gibi sivil ve dini mimari örneklerinin inşasında ya da mezarlık çevre duvarlarının örülmesinde devşirme malzeme biçiminde değerlendirildiği bilinmektedir. Bulundukları bölgenin tarihi, demografik ve sosyo-kültürel kimliğini yansıtan birer tapu senedi hüviyetindeki bu taşların korunarak gelecek kuşaklara aktarılması, toplumda sürdürülebilir bir koruma bilincinin yerleşmesini elzem kılmaktadır. Sonuç olarak irdelediğimiz mezar taşları, restorasyon çalışmalarında çıkan her malzemenin dikkatle incelenmesi gerektiğini bizlere tekrar hatırlatmıştır. Kullanılan taşların yüzeyinden hareketle onarımla ilgili tarihlendirme yapma imkanını da bize vermiş, Kale ilçesinin tarihine yönelik yeni bilgiler edinilmiş ve uzun yıllardır yürüttüğümüz incelemelerimize de farklı bir boyut kazandırmıştır.

50 Benzer taşların tarihlendirme önerileri için bk. Beyazıt – Göktürk 2022, 847; Beyazıt vd., 2023c, 197-214.

Yazar Katkıları/Author Contributions

Çalışmanın Tasarlanması/Planning of the Study	Yazar/Author-1 (%51), Yazar/Author-2 (%49), Yazar/Author-3 (%0), Yazar/Author-4 (%0)-Yazar/Author-5 (%0).
Veri Toplanması/Collecting Data	Yazar/Author-1 (%20), Yazar/Author-2 (%20), Yazar/ Author-3 (%20), Yazar/Author-4 (%20) Yazar/Author-5 (%20).
Veri Analizi/Data Analysis	Yazar/Author-1 (%51), Yazar/Author-2 (%49), Yazar/Author-3 (%0), Yazar/Author-4 (%0)-Yazar/Author-5 (%0).
Makalenin Yazımı/Writing the Article	Yazar/Author-1 (%51), Yazar/Author-2 (%49), Yazar/Author-3 (%0), Yazar/Author-4 (%0)-Yazar/Author-5 (%0).
Makale Gönderimi ve Revizyonu/ Submission of the Article and Revisions	Yazar/Author-1 (%51), Yazar/Author-2 (%49), Yazar/Author-3 (%0), Yazar/Author-4 (%0)-Yazar/Author-5 (%0).

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir/The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.

Değerlendirme

Bu makale en az iki hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi. Benzerlik taraması yapılarak intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim

hoyuk@ttk.gov.tr

Yapay Zeka Kullanımı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazarlar tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

Lisans

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır.

Review

This article has been reviewed by at least two reviewers using a double blind peer review model. A similarity check was performed to confirm that it was free of plagiarism.

Ethical Statement

It is declared that scientific and ethical principles were complied with during the preparation of this study and all the works referred are mentioned in the bibliography.

Complaints

hoyuk@ttk.gov.tr

Use of Artificial Intelligence

No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. The entire content of the manuscript was produced by the authors in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

License

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

KAYNAKLAR

Alyılmaz – Alyılmaz 2014

Alyılmaz, S. – Alyılmaz, C., "Eski Türk Kadın Heykellerinin Düşündürdükleri", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi* 3 (4), 1-33

Bacqué-Grammont vd. 1990

Bacqué-Grammont, J. – Laqueur, H. P. – Vatin, E. N., "Les Cimetieres Ottomans comme Source Historique. Methodologie et Possibilites de Traitement par l'Informatique", *Erdem* 6 (16), 177-196.

Beyazıt – Beyazıt 2014

Beyazıt M. – Beyazıt Y., *Denizli Dediği Tekkesi*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.

Beyazıt – Beyazıt 2016

Beyazıt M. – Beyazıt Y., *Denizli Teslim Baba Tekkesi*, Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli.

Beyazıt vd. 2018

Beyazıt M. – Beyazıt Y. – Gital B. D. – Çelemoğlu Ş. – Şen M. – Atıcı A. – Baysal H. H., "Kale-i Tavas (Tabae Antik Kenti), Ören Yeri ve Kale-i Tavas Mezarlığı Kazıları 2016", *39. Kazı Sonuçları Toplantısı 22-26 Mayıs 2017* C 1, Bursa, 329-346.

Beyazıt 2019

Beyazıt M., "Kale-i Tavas (Tabae Antik Kenti) Ören Yeri ve Kale-i Tavas Mezarlığı Kazıları (2016-2017)", *Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi Denizli'nin Derin Geçmişi Kazı ve Araştırmalar* 3, S. 58, Denizli, 82-90.

Beyazıt vd. 2019

Beyazıt M. – Beyazıt Y. – Gital B. D. – Çelemoğlu Ş. – Atıcı A. – Baysal H. H., "Kale-i Tavas (Tabae Antik Kenti), Ören Yeri ve Kale-i Tavas Mezarlığı Kazıları 2017", *40. Kazı Sonuçları Toplantısı* C 3, Çanakkale, 71-84.

Beyazıt vd. 2021

Beyazıt M. – Çelemoğlu Ş. –Atıcı A., *Denizli Kale Yukarı Mezarlık'ta Osmanlı Geleneğini Devam Ettiren Cumhuriyet Dönemi Mezar Taşları*, ed. Yasemin Beyazıt, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Beyazıt – Göktürk 2022

Beyazıt M. – Göktürk B. D. "Kale-i Tavas Mezarlığı'nda Orta Asya Geleneğiyle Bağlantılı Mezar Taşları-I" *XVIII. Türk Tarih Kongresi 1-5 Ekim 2018/ Ankara Kongreye Sunulan Bildiriler*, yay haz. S. Nurdan – M. Özler C I, Ankara, 829-871.

Beyazıt – Canseven 2023

Beyazıt, M. – Canseven, M. "Çameli İlçesi Mezar Taşları Hakkında Ön Değerlendirme", *I. Çameli Sempozyumu Bildiriler (Ekim 2022),* Denizli, 157-184.

Beyazıt vd. 2023b

Beyazıt M. – Beyazıt Y. – Atıcı A. – Canseven M. – Beyaz D. – Baştürk Y., "Denizli Merkezefendi Osmanlı Dönemi Mezar Taşları", *38. Araştırma Sonuçları Toplantısı 23-27 Mayıs 2022 Denizli,* C 3, 25-38.

Beyazıt vd. 2023c

Mustafa Beyazıt M. – Göktürk B.D. – Baştürk, Y., "Kale-Yukarı Mezarlık Alanında Heykel ve Balbal Geleneğinin Yansımaları", *Höyük* 15, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 197-214.

Bülbül 2020

Dilek Bülbül, D., "Konya-Hâdim'de Bulunan Saç Süslemeli Kadın Mezar Taşları", *Turkmes 2019 Tam Metin Bildiriler*, Kimlik Yayın Evi, Kayseri, 5-47.

Çal – Çal 2008

Çal, H. – Çal, Ö. A., *Kastamonu Atabey Gazi Camisi ve Türbesi Hazirelerindeki Mezar Taşları*, Kastamonu Belediyesi, Ankara.

Çerezci 2022

Çerezci-Oktay, J. Ö., "The Importance of Women According to the Art Works of Gokturk Period", *Perspectives in Gender Studies Space& History& Art, Editors, İlkay Südaş, Şerife Çağın, Dilek Maktal-Canko*, Ege University Publications, İzmir, 169-192.

Çetinaslan – Bülbül 2022

Çetinaslan, M. – Bülbül, D., "Konya'nın Taşkent İlçesindeki Tarihi Mezar Taşları", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Palmet Dergisi* 1, Erzurum, 24-56.

Çoruhlu 2001

Çoruhlu, Y., "Göktürk Sanatında Dini Nitelikli Heykeller ve Tasvirler" *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı -Belleten* 48, 95-146.

Çoruhlu 2007

Çoruhlu, Y., *Erken Devir Türk Sanatı İç Asya'da Türk Sanatının Doğuşu ve Gelişimi*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Çoruhlu 2016

Çoruhlu Y., *Eski Türklerin Kutsal Mezarları Kurganlar Orta ve İç Asya'nın Erken Devir Türk Mezar Mimarisi Üzerine Bir Deneme*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Çoruhlu 2018

Çoruhlu, Y., "Antalya Güzeloba Mezarlığı Nakışlı, Şekilli, Simgeli Mezar Taşları", *2. Uluslararası Avrasya Türk Sanatları Kongresi Bildiriler 2-5 Aralık 2015*, ed., J. Ö. Oktay Çerezci – H. Kâtipoğlu, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Sanatı Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 9-38.

Çulpan 2002

Çulpan, C., *Türk Taş Köprüleri Orta Çağ'dan Osmanlı Devri Sonuna Kadar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Derinoğullu 2021

Derinoğullu, D. K., "Köprü Mühendisleri Olarak Roma Lejyonları: İmparatorluğun Doğu Sınırındaki Köprü Örnekleri Üzerinden Bir İnceleme", *MASROP E-Dergi* 15.2, 1-11.

Eroğlu 2017

Eroğlu, E. F., "Beşkaza Yöresi Yörük-Türkmen Mezar Taşlarının tarihsel Kökenlerine Genel Bir Bakış", *2. Ulusal Yörük Türkmen Çalıştayı Bildiriler Kitabı 24-26 Şubat 2017, Antalya*, ed. F. Uslu, Antalya, 220-282.

Karaca 2020

Karaca, E., "Arkeolojik Verilere Göre Doğu Trakya Kuzey Yolu", *Belleten* 84, 29-42.

Karagiorgou 2015

Karagiorgou O., "An early Byzantine stonemason and his workshop: new evidence from Amorium", *ΔΑΣΚΑΛΑ: Papers in honour of Prof. Maria Panagiotidi-Kesisoglou*, ed. Pl. Petridis, V. Foskolou, University of Athens/Saripolos Foundation 122, Athens, 2015, 177-199.

Karamağaralı 1992

Karamağaralı, B., *Ahlat Mezar Taşları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Kubarev 2017

Kubarev, G. V. (Кубарев, Г. В.), "Древнетюркские изваяния из Апшиякты в Центральном Алтае (к проблеме выделения женских статуарных памятников у древних тюрок)", [Ancient Turkic Sculptures from Apsyakty in Central Altai (To the Problem of Identifying Female Statuary Monuments of the Ancient Turks)] *Археология, этнография и антропология Евразии*, С. 45, S. 1, Новосибирск, (Novosibirsk), 95-104.

Paribeni 2004

Paribeni, A. "Le Sigle Dei Marmorari E L'organizzazione del Cantiere", *Santa Sofia di Costantinopoli L'arredo marmoreo della Grande Chiesa giustinianea*, Città del Vaticano, 651-695.

Figür 1. a) Kale-i Tavas (Tabae Antik Kenti) Köprüsünün ören yerine uzanan yolla birlikte görünümü.

b) Köprünün menba tarafının genel görünümü.

c) Kuzey-doğu cephe ayrıntılı görünümü.

Figür 2. a) Kale-i Tavas (Tabae Antik Kenti) Köprüsünün kuzeybatıdan görünümü.

b) Köprünün mansab tarafının genel görünümü.

c) Kuzey-batı cephe ayrıntılı görünümü.

d) Köprü tabliye kısmı restorasyon öncesi görünümü.

Figür 3. a) Köprü kuzey ayağı.

b) Köprü güney ayağı ve taşçı işaretinin bulunduğu taşın duvardaki konumu.

c) Köprü kemer karnı restorasyon öncesi görünümü.

d) Köprü güney ayağında bulunan taşçı işareti.

Figür 4. a) Köprü sınırlarının belirlenmesi için kazı çalışmaları.

b) Tabliye kısmının özgün dokusunu belirlemek için yapılan kazı çalışmaları.

c, d) Köprü ayaklarının derinliğini ve sınırlarının belirlenmesi amacıyla yapılan kazı çalışmaları.

Figür 5. a, b, c, d) Köprünün güney ucunda tabliye kısmında ve duvarında tespit edilen mezar taşları.

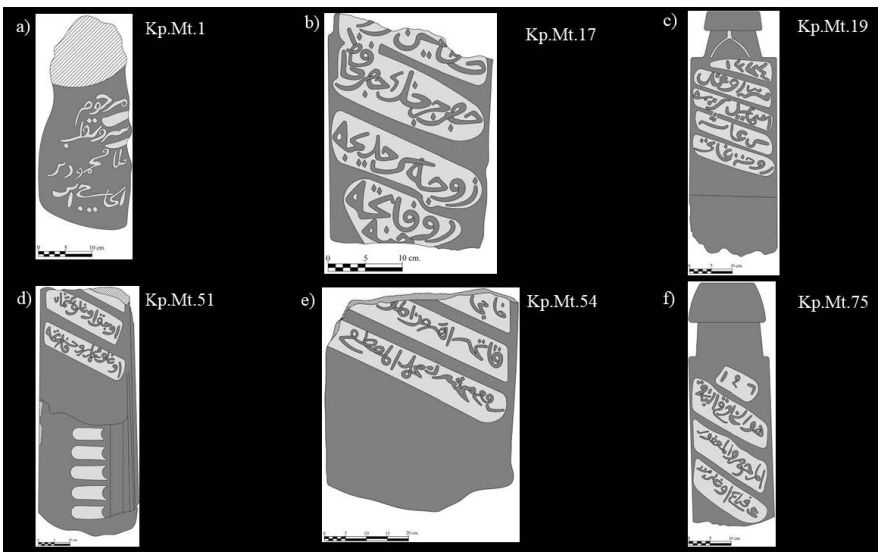

Figür 6. a) Çıkarılan mezar taşlarının ören yerine götürülmek üzere ahşap paletler üzerine istiflenmesi.

b, c, d) Restorasyon sonrası köprünün genel görünümü.

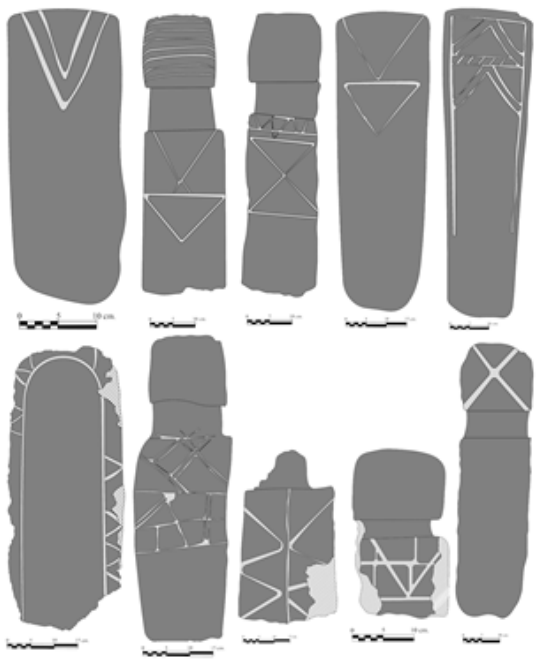
Figür 7. a) Kp.Mt.1 numaralı mezar taşının görünümü ve transkripsiyonu.
b) Kp.Mt.17 numaralı mezar taşının görünümü ve transkripsiyonu.
c) Kp.Mt.19 numaralı mezar taşının görünümü ve transkripsiyonu.
d) Kp.Mt.51 numaralı mezar taşının görünümü ve transkripsiyonu.
e) Kp.Mt.54 numaralı mezar taşının görünümü ve transkripsiyonu.
f) Kp.Mt.75 numaralı mezar taşının görünümü ve transkripsiyonu.

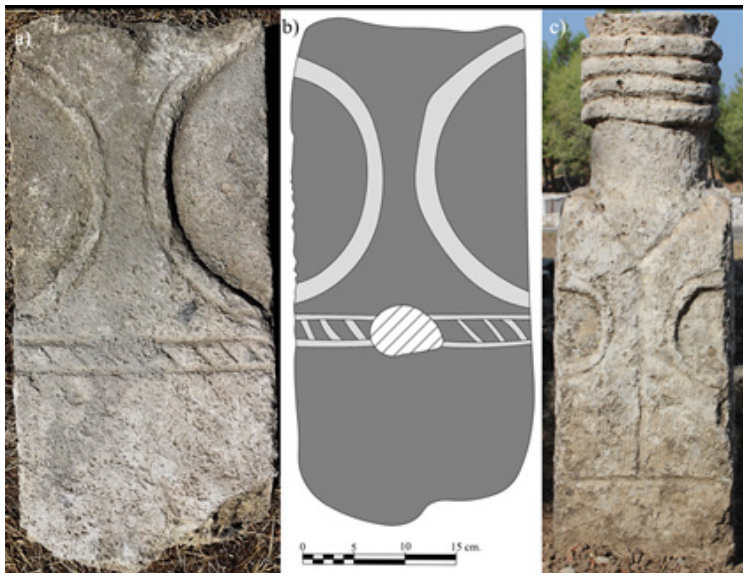
Figür 8. a) Kp.Mt.1 numaralı mezar taşının çizimi.
b) Kp.Mt.17 numaralı mezar taşının çizimi.
c) Kp.Mt.19 numaralı mezar taşının çizimi.
d) Kp.Mt.51 numaralı mezar taşının çizimi.
e) Kp.Mt.54 numaralı mezar taşının çizimi.
f) Kp.Mt.75 numaralı mezar taşının çizimi.

Figür 9. Gövdesinde "V" işareti ve üçgen-dörtgen formlar barındıran örnekler.

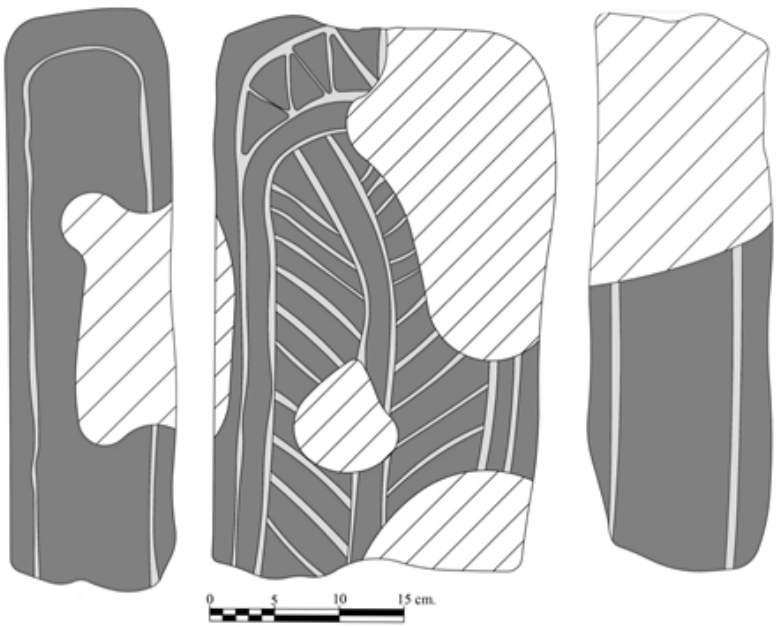
Figür 10. Gövdesinde "V" işareti ve üçgen-dörtgen formlar barındıran örneklerin çizimleri.

Figür 11. a, b) Kp.Mt.33 numaralı mezar taşı genel görünümü ve çizimi.
c) Kale-i Tavas Yukarı mezarlıkta I. pafta 93 numaralı örnek.

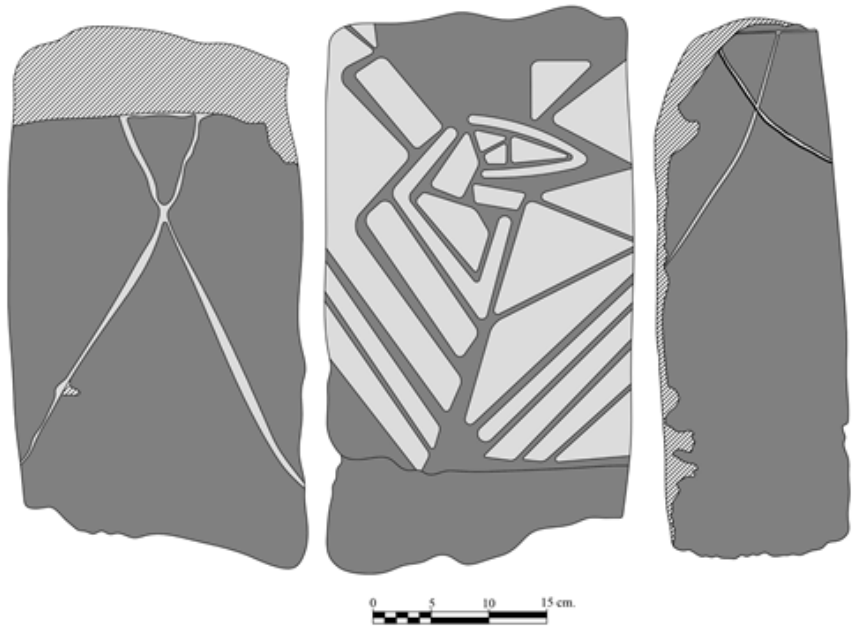
Figür 12. Kp.Mt.16 numaralı mezar taşının: a) Sağ yan yüzü
b) Ön yüzü
c) Sol yan yüzü.

Figür 13. Kp.Mt.16 numaralı mezar taşının çizimi.

Figür 14. Kp.Mt.12 numaralı mezar taşının: a) Arka yüzü b) Ön yüzü c) Sağ yan yüzü.

Figür 15. Kp.Mt.12 numaralı mezar taşının çizimi.

Figür 16. Kitabesiz, Gövdesi Olmayan ve Yüzeyinde Bezeme Bulunmayan Örnekler.